

Varga Nelli¹: A lízing történeti fejlődése

1. Bevezető gondolatok

Annak ellenére, hogy a lízing kötelmi jogunknak viszonylag új képződménye, a jogintézmény teljeskörű megértése során nem hagyhatóak figyelmen kívül a lízing kialakulásában és elterjedésében szerepet játszó impulzusok, okok vizsgálata, azaz a lízing történeti fejlődésének nyomon követése. Az alábbiakban a lízing nemzetközi és hazai fejlődésének bemutatására vállalkozunk. Célunk egyben az is, hogy érzékeltesük a lízing kialakulásában és elterjedésében meghatározó szerepet játszó gazdasági szempontokat.

2. A lízing kialakulása és fejlődése az USA-ban és Európában

2.1. A lízing gyökerei

Vannak olyan nézetek mind a magyar,² mind pedig a külföldi³ jogirodalomban, amelyek szerint a lízing nem a XIX-XX. század új jelensége, hanem annak gyökerei már több ezer éve jelen vannak a történelemben és a gazdasági életben. Bár kétségtelen tény, hogy a lízinghez hasonló jogügyletek nyomaival már az ókorban találkozhatunk,⁴ azonban annak római jogi előzményeiről semmiféleképpen nem beszélhetünk. A XIX. században elismerést nyert szerződési szabadság engedett teret ugyanis az atipikus szerződések, köztük a lízing elterjedésének. A felgyorsult gazdasági, műszaki, technikai fejlődés újabb és újabb igényeket szült, mely szükségletek kielégítésére olyan új szerződési formák, típusok jöttek létre, amelyek a törvénykönyvekben még nem nyertek szabályozást. A gazdasági kapcsolatok alakulása következtében a jogi kapcsolatok is változtak és változnak, így alakult ki a lízing is. A lízing történeti, gazdasági kialakulását és fejlődését illetően a lízing első, második és harmadik generációja között tehetünk különbséget.⁵

2.2. A lízing első generációja

A mai értelemben vett lízing első megjelenése 1877-re tehető, amikor az amerikai *Bell Telephone Company* a telefonkészülékeit nem eladta, hanem „bérbe adta”.⁶ Ennek előzménye az volt, hogy hirtelen megnőtt a készülékek iránti kereslet, ami arra indította a társaságot, hogy tegye lehetővé a használatot a tulajdonjog megszerzése nélkül, csupán a bérleti díj ellenében. Nyilvánvalóan a *Bell Telephone Company* megfontolásai között az is szerepelt, hogy a készülékek bérbeadásával növelje a telefonbeszélgetések forgalmát, és ezzel további nyereségre tegyen szert. Éppen ezért hamarosan további társaságok követték a *Bell Telephone Company* példáját.⁷

A lízing első generációját gyártói lízingnek tekinthetjük, hiszen alapvetően egy egyszerű kétszemélyes jogviszonyt jelentett a lízingbeadó, mint gyártó és a lízingbevevő között. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a gyártók az esetek többségében nem biztosítottak választási lehetőséget a vásárlók részére az adásvétel és a bérlet között, aminek a célja az volt, hogy védjék a piacon kialakult monopolhelyzetüket, és minél nagyobb profitra tegyenek szert. A lízing első generációs megjelenésének okai sokrétűek: a telefoniparban az értékesített berendezések szervizigénye miatt volt előnyös a lízing alkalmazása, mivel a gyártó a szervizelést a lízing keretei között jobban ellenőrizhette, az építőiparban a munkálatok szezonális jellege kedvezett a lízingnek, mivel ezáltal nem kellett megvásárolni a csak időszakosan használt eszközöket. A lízing alkalmazásának azonban elsődlegesen az volt a motivációja a gyártók részéről, hogy a lízingtárgyak rendszeres karbantartását maguk biztosítsák, a találmányokra vonatkozó szabadalmakat megőrizzék, és minél nagyobb

nyereségre tegyenek szert.⁸ A lízing ebben az időszakban elsődlegesen a gyártók értékesítési eszköze volt, hiányzott még a lízing finanszírozási, befektetési funkciója.⁹ A lízing első generációja a klasszikus bérleti, illetve haszonbérleti szerződéshez hasonlított leginkább azzal az eltéréssel, hogy a lízingbevevő viselte a kárveszélyt. A lízing első generációját tehát a mai értelemben operatív lízingnek, azon belül is a kétszemélyes gyártói lízingnek tekinthetjük.¹⁰

2.3. A lízing második generációja

A lízing második generációja az 1950-es, 1960-as években jelent meg az Amerikai Egyesült Államokban, majd Európában. Az ez iránt való gazdasági szükséglet azonban már a II. világháborút megelőzően jelentkezett. A gyors technikai fejlődés következtében a vállalkozások gépparkjai nagyon hamar elavulttá váltak, ahhoz, hogy továbbra is nyereséget legyenek képesek termelni, és a piacon tudjanak maradni, gépállományuk folyamatos megújítására volt szükség. A beruházásokhoz szükséges tőkeigény ugyanakkor mind gyakrabban haladta meg a rendelkezésre álló forrásokat. A tőkehiány kölcsönrel is fedezhető lett volna, de a hitelező számára sokkal biztonságosabb volt a lízing konstrukciója. Ez alapján a hitelező a dolog tulajdonjogát megtartja magának anélkül, hogy viselnie kellene a tulajdonosi terheket és kockázatot, a beruházó a szerződéskötéskor csak a dolog birtokát kapja meg, de a jogviszonyban kvázi tulajdonosként viselkedik. A beruházó számára a korszerű gépek, berendezések működtetése a fontos és nem a tulajdonosi pozíció, ugyanis a lízingelt vagyontárgy működtetése során maga termeli ki a használati díjat és ezen felül a többletnyereséget is. Bár a lízing útján megvalósuló beruházás sokszor drágább, mintha megvásárolnák a gépeket. Sok cég mégis nem engedhette meg, hogy eszközállományát saját tőkéjéből bővítse, felújítsa, a modern technika követelményeinek önerőből eleget tegyen, s ezzel versenytársai méltó ellenfele maradjon. Ezen probléma hatékony orvoslásának eszközeként szolgált a lízing második generációja, ami elsőként az Amerikai Egyesült Államokban jelent meg a második világháborút követően.

2.3.1. USA

A lízing második generációjának ideje alatt jöttek létre az első lízingtársaságok az USA-ban, elsőként 1952-ben a *Henry Schoenfeld* által létrehozott *United States Leasing Corporation*, mely társaság az 1970-es évekig az egyik legnagyobb lízingtársaság maradt.¹¹ A lízingtársaság kezdetben Ford típusú személygépkocsik lízingbeadásával jelent meg a piacon. A lízinggel hivatásszerűen foglalkozó vállalkozások átvállalták a gyártóktól a bérbeadással és a finanszírozással járó kockázatot, a lízingbevevők által igényelt lízingtárgyat megszerezték, és a lízingbevevők használatába adták.

2.3.2. Európa

A II. világháborút a termelés növekedése és az egyre rohamosabb technikai fejlődés követte Európában is, melyhez szükséges beruházások tőkét igényeltek. Ehhez nyújtott megfelelő megoldást kontinensünkön is a lízing jogintézménye, amely lehetővé tette a beruházási célok megvalósítását a szükséges tőke hiányában is. Európában - amerikai mintára - az 1960-as évek elejétől elsősorban Németországban, Olaszországban és Franciaországban terjedt el a lízing mint finanszírozási eszköz. Franciaországban „*credit-bail*”, Belgiumban „*location-financement*”, Hollandiában pedig „*financieringsshuur*” néven vált ismertté a jogintézmény. Németországban az 1960-as években hozták létre az első lízingtársaságokat,¹² amelyek a gyártótól független használat átengedése mellett a lízingtárgyhoz kapcsolódó szolgáltatásokkal próbáltak vonzóvá válni. A lízing gazdasági szerepe ezekben az időkben még marginális volt, ami azzal magyarázható, hogy a lízinget mint új egzotikus jelenséget kezelték,¹³ és az adózási és jogi szabályozás hiányossága miatt is elsősorban a likviditási problémákkal küzdő cégek mentőövének tekintették. A lízing európai térhódítása az 1970-es

években indult meg, és az utóbbi évtizedek fejlődésére már mint a lízing-boom időszakára tekintenek.¹⁴

A lízing európai megjelenését követő bizonytalanságok miatt szükségszerűen vetődött fel a normatív szabályozás szükségessége. Ez jelentette egyrészt a szervezeti oldal szabályozását, azaz annak meghatározását, hogy ki jogosult lízingbeadással foglalkozni, a lízingbeadóknak milyen feltételeknek kell megfelelniük, minősül-e tevékenységük pénzügyi tevékenységnek,¹⁵ másrészt pedig a lízing adójogi, számviteli, illetve polgári jogi szabályozásának szükségszerűségét. Az európai államok egy része adókedvezményben részesítette a lízing útján megvalósuló beruházásokat, ami kedvezett a lízing elterjedésének. Ami viszont a magánjogi szabályozást illeti, néhány ország kivételével önálló polgári jogi szabályozása a mai napig nincs a lízingnek, ami megítélésünk szerint annak sokféleségével, sokarcúságával és a hagyományos szerződéstípológiába való beillesztés nehézségeivel magyarázható.¹⁶

Kelet-Európában a szocialista rendszer keretei között nem volt mód arra, hogy a lízing elterjedjen a gazdasági életben, annak fejlődése csak a piacgazdaság keretei között kezdődött el.

A lízing második generációja a pénzügyi lízing¹⁷ megjelenését jelentette tekintettel arra, hogy a lízing már nem a gyártók értékesítési eszközének tekinthető, hanem sokkal inkább finanszírozási forma, amely három személy kapcsolatát jelenti: a gyártóét, a lízingbeadóét és a lízingbevevőét. Ki kell azonban emelnünk, hogy a pénzügyi lízing nem a „bankok találománya” volt, hanem a bankok által biztosított finanszírozási formák konkurenciájaként tudott kialakulni a piacon.

2.4. A lízing harmadik generációja

A lízing harmadik generációja alatt a lízing mai fejlődését értjük, amelynek több irányvonala van kibontakozóban. Elsőként azt a tendenciát emelhetjük ki, hogy a lízingbeadó társaságok egyre gyakrabban a lízingtárgy megszerzése és használatának átengedése mellett a lízingtárggyal összefüggésben egyéb szolgáltatásokat is nyújtanak a lízingbevevők számára, így például tanácsadás, könyvelés átvállalása stb. Jellemző továbbá a lízingbeadók szövetségekbe tömörülése és specializálódása egy-egy lízingtípusra vagy lízingtárgyra. A lízing mai fejlődését egyre inkább meghatározza az európaizáció és globalizáció, a határon átnyúló lízingügyletek számának növekedése. 1983-ban került sor a világ első lízingkongresszusának megrendezésére, majd a határon átnyúló jogügyletek egységes szabályozása érdekében többéves előkészítő munka eredményeként 1988-ban fogadták el Ottawában az UNIDROIT¹⁸ által kidolgozott nemzetközi pénzügyi lízingről szóló egyezményt. Az egyezményhez Magyarország is csatlakozott 1996-ban, mely az 1997. évi LXXXVI. törvénnyel került kihirdetésre hazánkban. Az egyezmény legfontosabb célkitűzése a szerződő felek egyenlőségének biztosítása annak érdekében, hogy a jogügyletet gyakrabban igénybe vevő országok ne kerüljenek hátrányosabb helyzetbe a piacon.¹⁹ A globalizáció folyamatát jelzi továbbá a nemzeti lízingszövetségek megalakulása mellett a nemzetközi lízingszervezetek létrehozása,²⁰ mely utóbbiak elsődleges célja a szabályozás egységesítése, a nemzetközi pénzügyi lízing részletszabályainak kidolgozása és továbbfejlesztése. Megemlítené továbbá, hogy az Európai Közösségeken belüli egységes szabályozásra való törekvés a szolgáltatások területén a lízingtársaságokra is kihatással van: a *prudenciális* szabályok betartása, a tőkeirektíva bevezetése és alkalmazása a lízingbeadó társaságoknak is napjaink nagy kihívása.

3. A lízing kialakulása és jogi szabályozásának fejlődése Magyarországon

Hazánkba a lízing nem közvetlenül az USA-ból, hanem a nyugat-európai országokból, főleg Németországból és Ausztriából jutott el. A lízing megjelenése és elterjedése azonban a nyugat-európai fejlődéshez képest az eltérő gazdasági és politikai berendezkedés miatt sajátos utat járt be. A lízing magyarországi fejlődését illetően éppen ezért megítélésünk szerint az eltérő gazdasági körülmények miatt két szakaszt kell elkülöníteni: az első szakasz a lízing kialakulása, míg a második a lízing elterjedése, jogi szabályozásának fejlődése lehet.

3.1. A lízing kialakulása

A lízing az 1960-as évek végén és az 1970-es évek elején jelent meg Magyarországon, bár a lízing fogalma ebben az időszakban még nem volt használatos. A lízinget - szemben a nemzetközi gyakorlattal - hazánkban nem a gazdasági szükségszerűség, a megnövekedett piaci igények, az elavult berendezések cseréje iránti igény hívta életre, hanem az a jogalkotói cél, hogy meg kellene engedni a vállalatoknak az általuk nem vagy nem kellően használt állóeszközök bérbeadását a jobb hasznosíthatóság érdekében. A jogalkotó célja az volt, hogy a vállalatoknak a nem vagy nem kellően kihasznált gépeit más vállalatok is használhassák a hatékonyabb üzemeltetés érdekében. A jogalkotóban fel sem merült a korszerű technikai eszközök lízing útján történő megszerzésének lehetősége. Magyarországon tehát előbb beszélhetünk a lízingre vonatkozó szabályozás megjelenéséről, mint magáról a lízing iránti gazdasági szükségletéről, kialakult gyakorlatáról.²¹

Az 1968-as gazdasági reform idején vetődött fel, hogy bővíteni kellene a vállalatok közötti eszközáramlás formáit, mely serkentőleg hatna a termelőeszköz-állomány jobb kihasználtságára. Ez alapján született meg a 66/1970. (XII. 31.) PM rendelet az állóeszközök feladatszerű bérbeadásáról. Az ebben található jogi szabályozás lényegében megfelelt a fejlett országokban alkalmazott megoldásoknak. A jogszabály magát a lízing fogalmát nem használta, helyette a „feladatszerű bérbeadás”-ról szólt. A rendelet szerint gépek és berendezések bérbeadásával feladatszerűen csak az a gazdálkodó szervezet foglalkozhatott, amelynek az alapító határozatában, alapszabályában, társasági szerződésében ez a tevékenység a bérbe adható eszközök körének megjelölésével szerepelt.²² Gépen és berendezésen az Amortizációs Normák Jegyzékében felsorolt egyes állóeszközöket kellett érteni.²³ A bérbeadás külföldre csak akkor irányulhatott, ha azt a Külkereskedelmi Minisztérium eseti jelleggel engedélyezte.²⁴ A rendelet számviteli szabályai szerint a bérbe vett eszközt a bérbeadónál kellett aktiválni és amortizálni, a bérleti díjat a bérbeadó bevételeként kellett tekinteni, amit a bérbe vevő költségként számolhatott el.²⁵ A bérleti díjban a felek szabadon állapodhattak meg figyelembe véve a bérleti feltételeket, a javítás, a karbantartás, az üzemeltetési költségek viselésének módját és mértékét.²⁶ A jogszabály nem rendelkezett az eszközök és berendezések megvásárlásának lehetőségéről, illetve a bérbe vevő opciós jogáról,²⁷ hanem egyértelműen az eszközök, berendezések bérbeadására helyezte a hangsúlyt, melyre figyelemmel a lízing - a nemzetközi fejlődéshez hasonlóan - az operatív lízing formájában jelent meg elsőként Magyarországon.

„A jogi szabályozás ellenére a lízing nehezen terjedt el, mivel az alacsony kamatterhekhez képest a lízingdíjak magasak voltak, s az új ügylettípus ismeretlen voltát nem ellensúlyozták kellő pénzügyi preferenciák.”²⁸ Nehezítette a helyzetet az a körülmény, hogy lízingtevékenységet kizárólag olyan vállalatok végezhettek, amelyeknek alapítói határozatában vagy alapszabályában szerepelt ez a tevékenység. Az alapítók nem siettek felhatalmazni a vállalatokat a lízingtevékenység folytatására, ugyanakkor a vállalatok sem kezdeményezték a tevékenységi körük módosítását, aminek okai között kell megemlíteni,

hogy míg nyugaton a tevékenység jelentős adókedvezményben részesült, addig hazánkban semmiféle külön kedvezmény nem kapcsolódott hozzá.

A lízing fokozatos és meglehetősen lassú elterjedésének indokát azonban elsődlegesen a gazdasági környezetben kell keresnünk. A lízingtevékenység mögött az 1970-es években nem állt megfelelő finanszírozási háttér. A bankok nem refinanszírozták a lízinget, így nem meglepő, hogy lízing szakvállalatok alapítására sem került sor ebben az időszakban. A lízing előmozdítása nem szerepelt a hitelpreferenciák között. Kizárták ugyanis a bankhitelből azokat a gazdálkodó szervezeteket, amelyek az adott tárgyévben más gazdálkodó szervezetnek fejlesztési alapot adtak át.²⁹ Így nem csoda, hogy még azok a vállalatok is, amelyek jogosultak voltak a tevékenység gyakorlására, meggondolták, hogy néhány lízingügylet miatt érdemes-e elesni a bankhiteltől. Mindehhez hozzátartozik még, hogy az 1970-es években a hitelkínálat széles volt, a kamatok is alacsonyabbak voltak a lízingköltségeknél, mindezek következtében az 1970. évi szabályozás nem hozta meg a kívánt eredményt. Ebből az időszakból csak néhány spontán kezdeményezésről lehet beszámolni. Így például az 1973-ban megalakult Bábolnai Iperszerű Kukoricatermelő Közös Vállalat a tagjai által befizetett összegből vásárolt berendezéseket, majd azokat az általa kifejlesztett technológiával bérbe adta oly módon, hogy meghatározott idő elteltével a műszaki berendezés a használó szövetkezet vagy állami gazdaság tulajdonába került.³⁰

A gazdaságpolitikai változások miatt a 66/1970. (XII. 31.) PM rendelet helyébe, azt hatályon kívül helyezve, a 8/1982. (III. 8.) PM rendelet lépett. Az új rendelet lehetővé tette, hogy gazdálkodó szervezetek kiegészítő tevékenységi körükben foglalkozzanak gépek és berendezések bérbeadásával.³¹ Kibővítette a lízingügylet alanyainak körét a lízingbevevő oldalán, lehetővé tette ugyanis, a termelőeszközök magánszemélyek és azok jogi személyiséggel rendelkező csoportjai általi kölcsönzését.³² A változásra elsősorban a kisüzemi gazdálkodási formák (gmk., szakcsoport) bevezetése miatt került sor.

A jogi szabályozás korszerűsítése mellett azonban a lízing elterjedésének okai elsősorban a gazdasági viszonyok változásában keresendők. Egyrészt egyre nehezebbé, a kamatterhek növekedése miatt pedig egyre drágábbá vált a vállalatok számára a hitelfelvétel. A lízingtevékenységgel foglalkozó vállalatok viszont könnyebben juthattak hitelekhez, a megjelenő decentralizált pénzügyi alapok is helyzetüket javították.³³ Mindez kedvezett a lízing elterjedésének az 1980-as években, de igazi áttörésre csak 1989-ben került sor. Az 1980-as években megkezdtek működésüket az első lízingtevékenységre szakosodott cégek, tipikusan leányvállalati formában. Így a Magyar Hajó- és Darugyár 1977-től kötött lízingügyleteket nyugat-európai partnerekkel konténerek értékesítésére. 1982-ben a Szerszámgépipari Művek hozott létre leányvállalatot lízingfinanszírozásra. A leányvállalatok elsősorban az anyacég által gyártott gépek, berendezések importforgalmát bonyolították le.³⁴ A számítástechnikai fejlődés is kedvezően hatott a lízing fejlődésére, mivel a software szolgáltatással foglalkozó cégek a hardware-t sokszor lízingbe adták.

A 8/1982. (III. 8.) PM rendelet nem sokáig volt hatályban, helyébe három év elteltével a 36/1985. (X. 31.) PM rendelet lépett. Ez a rendelet sem használta a lízing elnevezést, hanem gépek és berendezések bérbeadásáról szólt. A rendelet legnagyobb újdonsága, hogy maga a jogszabály szövege tette lehetővé a lízingbevevők számára a lízingtárgy megvásárlását, sőt a lízingbeadó a bérleti díjak fejében mindenféle külön térítés nélkül a lízingbevevő tulajdonába adhatta a vagyontárgyakat.³⁵ A szabályozás nem biztosított opciós jogot a bérbe vevő számára, ugyanakkor a korábbi rendeletekkel ellentétben lehetővé tette a lízingtárgy tulajdonjogának megszerzését. A 36/1985. (X.31.) PM rendeleten alapuló jogalkalmazói

gyakorlat a korábbi gyakorlattól eltérően már kifejezetten lízingszerződésről tett említést,³⁶ és a jogügyletet tartalmában részlevételnek minősítette, mivel a lízingbevevő a díjfizetések ellenében, valamint a szerződés lejártakor a maradványérték megfizetésével megszerezhetette a lízingtárgy tulajdonjogát.³⁷ A lízingtárgyakat a bérlet időtartama alatt a lízingbeadók állóeszközei között kellett nyilvántartani, míg a lízingbevevő a bérleti díjakat költségként elszámolhatta.³⁸ A 36/1985. (X. 31.) PM rendelet a lízing lehetséges tárgyainak körét is kiterjesztette azzal, hogy gépeken és berendezéseken az Amortizációs Normák Jegyzékében felsoroltakat kellett érteni az épületek és építmények kivételével.³⁹ Az, hogy a jogszabály nem említette az ingatlanokat a lízing lehetséges tárgyaiként, odáig vezetett, hogy a gyakorlatban sokáig nem volt egyértelmű az ingatlanlízing jogszerűsége. A jogirodalmi álláspontok szerint azonban ez nem azt jelentette, hogy az ingatlanlízing tiltott lett volna.⁴⁰

A lízing jogi szabályozása az 1970-es 1980-as években elsődlegesen pénzügyi jogi és számviteli tárgyú volt, ami az operatív lízing kialakulását és elterjedését eredményezte. Annak ellenére, hogy a szabályozás az egyes pénzügyminiszteri rendeletek megalkotásával egyre liberálisabbá vált, és a lízing elterjedésének jogi akadályai hazánkban is elhárultak, a lízingforgalom továbbra is mérsékelt maradt Magyarországon.⁴¹

3.2. A lízing elterjedése

A lízing robbanásszerű elterjedésére csak a piacgazdaság keretei között került sor az 1990-es években. Ez többek között azzal magyarázható, hogy a 2/1990. (I. 31.) PM rendelet hatályon kívül helyezte a 36/1985. (X. 31.) PM rendeletet, így 1992 végéig a társasági adóról szóló 1991. évi LXXXVI. törvény hatálybalépéséig jogi szabályozás hiányában lehetőség nyílt az úgynevezett *prompt* lízingszerződések kötésére. A *prompt* lízing lényege abban állt, hogy a lízingbevevő az ellenérték jelentős hányadát a szerződés megkötésekor kifizette, a szerződés rövid lejáratú volt, egy-két lízingdíj után a dolog a maradványérték megfizetésével a lízingbevevő tulajdonába került. Bár a lízingbevevő a fizetési ütemezésből adódóan feltehetően képes lett volna a teljes vételárat megfizetni, mégsem adásvételi szerződést, hanem lízingszerződést kötött. A lízingszerződés melletti döntés csak az akkori kedvező adójogi szabályok ismeretében válik érthetővé. Az 1990-es évek elején a lízing konstrukciója több szempontból is előnyösebb volt az adásvételhez képest. A lízingbeadó gyorsított amortizációt alkalmazhatott, a lízingbevevő pedig a lízingelt eszköz beszerzésére fordított lízingdíjakat a maradványérték kivételével - még a beszerzés évében - egy összegben költségként leírhatta. „Ez volt a fő oka annak, hogy a *prompt* ügyletek tipikusan decemberi ügyletek voltak,”⁴² mivel a nyereséges cégek ekkor már előre látták, hogy milyen összegű adófizetési kötelezettségük keletkezik, ha nem növelik költségeiket. Annak ellenére, hogy a szerződési szabadság elve alapján a felek szabadon választhatják meg az általuk kötött szerződés típusát, az adóhatóság az 1990-es években gyakran élt azzal a lehetőséggel, hogy a lízingszerződést adójogi szempontból adásvételi szerződésnek minősítette át, és erre alapozva adóhiányt állapított meg.⁴³ Az adóhatóságok ezen eljárását a jogalkalmazói gyakorlat is megerősítette, mivel az e tárgyban született ítéletek egyértelműen rögzítették, hogy a szerződéseket valódi tartamuk szerint kell minősíteni.⁴⁴ Erre figyelemmel nem tekinthető lízingszerződésnek az a szerződés, amelynek alapján az ellenérték megfizetése egy összegben még a lízing futamidő lejárta előtt megtörténik,⁴⁵ vagy a lízingbe vevő a teljes lízingdíjat még a lízingtárgy átadása előtt kifizeti.⁴⁶

A *prompt* lízingek elterjedését lehetővé tevő joghézagot a társasági adóról szóló 1991. évi LXXXVI. törvény szüntette meg azzal, hogy adójogi szempontból csak az egy évet meghaladó szerződéseket ismerte el lízingnek. A törvény 3. §-a - az értelmező rendelkezések körében - a következőképpen határozta meg a lízing fogalmát: „a termék átadása olyan szerződés

alapján, amely a termék határozott időre szóló, de legalább 365 napot meghaladó bérletéről azzal a kikötéssel rendelkezik, hogy a bérlő a tulajdonjogot legkésőbb az utolsó bérleti díj kiegyenlítésével, illetőleg a szerződés lejártával megszerzi.” Egy évvel később a jogalkotó a fogalmi meghatározást kiegészítette a lízingbevevőt megillető opciós joggal, valamint lehetővé tette az ingatlanok lízingelését is.⁴⁷ Azzal azonban, hogy a rövid időtartamú lízingszerződéseknél a lízingdíjakat nem ismerte el teljes mértékben költségként, tovább szigorította a korábbi szabályozást. Abban az esetben ugyanis, ha az adott évre eső díj meghaladta a teljes lízingdíj 36%-át a többletet a cég adózás előtti eredményéhez hozzá kellett számítani, és ezután is meg kellett fizetni a társasági adót. A gyakorlat azonban megtalálta ezen szabályozás kikapuját is. Ugyanis a decemberben kötött 14 hónapos lízingszerződés tekintetben azonos hatású volt a három évre kötöttel. A jogalkotó azonban a lízingdíj költségként való elszámolásának későbbi korlátozásával ezt a lehetőséget is megszüntette.⁴⁸

A társasági adóról és az osztalékadóról szóló 1996. évi LXXXI. törvény 1997. január 1-jétől mellőzi a fenti rendelkezéseket. Ennek következtében az egy évnél rövidebb időre szóló szerződés is minősülhet lízingnek. Ugyanakkor egyáltalán nem teszi lehetővé a jogszabály, hogy a lízingdíj - akár csak részben is - költségként leírható legyen. Másrészt viszont pénzügyi lízing esetén a lízingbevevő úgy amortizálhatja a lízingelt tárgyat, mintha annak tulajdonosa lenne. Ez alapján nyilvánvalóan lassabban számolható el amortizáció címén költségként a beszerzés, mint korábban. 1997 előtt a lízingbeadónak volt amortizációs lehetősége, aki az általános szabályokhoz képest gyorsabban, a lízing futamideje alatt számolhatta el költségként a beszerzés szerinti értéket. A lízing az adójogi jogszabályok következtében hátrányosabb helyzetbe került, így a lízinghez ténylegesen csak azok folyamodnak, akik a vételárat nem képesek egy összegben kifizetni. A lízing magyarországi elterjedésében döntően a kedvező adójogi szabályok játszottak szerepet, s nem a gazdasági szükséglet iránti igény. Ezzel magyarázható, hogy az adójogi jogszabályok kedvezőtlen alakulásával a lízing hazai fejlődése is kissé megtorpant.

Az 1990-es években a lízingügyletek az állami tulajdon magánkézbe adásában is szerepet játszottak *privatizációs lízing* formájában. A rendszerváltást követő magántőke hiánya miatt kedvezőnek mutatkozott az a megoldás, hogy a vevőknek nem kell a szerződéskötéskor jelentős összeget kifizetniük, az eladó pozíciója ugyanakkor a legfőbb biztosítékkal, a tulajdonjoggal védett. A privatizációs lízing a magyar jogrendszer sajátossága, amelyet az állami vagyon elidegenítésének eszközeként és technikájaként vezettek be hazánkban a rendszerváltást követően.⁴⁹ A hazai privatizáció alapproblémája az volt, hogy a vállalkozásképes rétegnek nem volt olyan szabadon felhasználható pénzügyi forrása, amellyel a privatizációba érdemben bekapcsolódhatott volna, továbbá nem volt olyan mértékű vagyoni háttere, amely révén a hitelre történő vásárlást biztosítékokkal fedezni tudta volna. A lízingtechnika amiatt válhatott a privatizáció egyik meghatározó finanszírozási formájává, mert előnyös tulajdonságai egybeestek az állami tulajdon lebontásának alapvető problémájával. A privatizációs lízingtechnika együtt biztosította „a tulajdonrészek privatizálást, e privatizáció finanszírozását és a finanszírozás biztosítékokkal történő fedezését.”⁵⁰

Lényege abban állt, hogy az állami vagyon értékesítésére jogosult Állami Privatizációs és Vagyonkezelő Részvénytársaság a tulajdonjog fenntartásával is átruházhatta a társasági részesedést, ha annak célja a vagyon olyan halasztott elidegenítése volt, amelynek során a vevő a társaság reorganizációja céljából - külön szerződés alapján - vezetési-szervezési szolgáltatást nyújtott. A halasztott elidegenítés időtartama, azaz a futamidő legfeljebb 10 év lehetett, amelynek konkrét időtartamát a szerződésben kellett meghatározni.⁵¹

Lízingbeadásra csak a társaság irányítását és szükséges gazdasági döntéseinek meghozatalát lehetővé tevő úgynevezett irányító tagsági részesedések kerültek. E részesedések tették ugyanis lehetővé, hogy a lízingbevevő a társaság gazdálkodására a közgyűlésen, illetve a taggyűlésen keresztül befolyással legyen, átalakíthassa a társaság vezetését, azon keresztül az üzletpolitikáját és a konkrét üzleti döntéseket. A hatékonyabb, célratörőbb irányítás a társaság gazdálkodási eredményének javulását tette lehetővé annak érdekében, hogy a társaságnál megtermelődjék a fedezete a törvény által meghatározott - a lízingbevevő által nyújtott - vezetési-szervezési szolgáltatás díjának, ami egyben a lízingdíjak törlesztését is finanszírozta.⁵² A privatizációs lízing előnye a lízingbevevő szempontjából abban állt, hogy az irányítása alatt álló társaság által „megtermelt” adózatlan pénzből egyenlíthette ki az egyes lízingdíjakat.

A privatizációs lízingnek három résztvevője volt: az ÁPV Rt. mint lízingbeadó, a lízing által érintett társaság és a lízingbevevő. Az ÁPV Rt. és a lízingbevevő kapcsolatát a privatizációs lízingszerződés, a lízingbevevő és a társaság viszonyát a vezetési-szervezési szolgáltatási szerződés szabályozta. A futamidő alatt a vevőt - az elidegenítés jogát kivéve - valamennyi tagsági jog megillette, de e jogok gyakorlását az eladó a szerződésben korlátozhatta vagy feltételekhez köthette.⁵³ Az eladó kockázatának mérséklésére a vevőnek a díjjal arányos biztosítékot kellett vállalnia. A részvény és az üzletrész önmagában biztosítékként nem volt elfogadható, mivel éppen akkor és azért értéktelenedhetett el, amikor és amiért a biztosítékként való érvényesítése szükségessé vált volna. Az ÁPV Rt. felmondhatta a lízingszerződést, ha a lízingbevevő nem fizette a lízingdíj törlesztő részleteit, a társaságnál a megengedettnél nagyobb mértékű vagyonszerzés következett be, vagy a szerződésbe ütköző tranzakciók kockáztatták a cég jövőbeni stabil működését.⁵⁴ Felmondás esetén a lízingbevevő az eladóval, illetőleg a társasággal szemben a társasági részesedésre vonatkozó tulajdoni igényt vagy egyéb más követelést nem érvényesíthetett, sőt részére a már kifizetett lízingdíj részletek sem jártak vissza.⁵⁵ A lízingdíjak teljes összegének kifizetésével külön térítés és külön megállapodás nélkül került a társaság tulajdonrésze a vevő tulajdonába.

A privatizációs lízingnek a többi lízingfajtaéhoz képest számos eltérő sajátossága alapján egyetérthetünk *Novotni Zoltán* azon álláspontjával, mely szerint a privatizációs lízing inkább technika, mint jogügylet volt a rendszerváltást követően, ami kakukktojásnak tekinthető nemcsak az egyes lízingfajták, hanem az egész magyar magánjog rendszerében.⁵⁶ Kakukktojás jellegét az a körülmény is alátámasztja, hogy a privatizációs lízing kialakulásában nem hatottak közre közgazdasági, adójogi impulzusuk, megjelenése jogalkotói döntés eredménye.

A lízing finanszírozási funkciója csak a piaci verseny keretei között, az 1990-es évektől kezdődően bontakozott ki. Az adójogi és gazdasági környezet változásai hatással voltak és vannak a lízing fejlődésének intenzitására és az egyes üzleti szegmenseken belüli arányokra. Az 1990-es évektől kezdődően a lízing hazai fellendülése során a nyugat-európai fejlődéshez hasonló kérdések vetődtek fel a lízingpiacon: lízingbeadók szervezeti keretei, nemzeti szervezetek, szövetségek megalakulása, jogi szabályozás szükségessége, a lízing számviteli és adójogi megítélése stb.

A lízing szervezeti kereteit az 1988-as gazdasági társaságokról szóló⁵⁷ törvény teremtette meg. A lízing szakvállalatok már az új törvény alapján jöttek létre, zömében egymilliós tőzstőkével alakult korlátozott felelősségű társaságok formájában.

A lízingbeadók szövetsége 1991-ben alakult meg Magyarországon Lízingszövetség néven,⁵⁸ amelynek céljai között a mai napig a magyar szabályozás kialakítása, fejlesztése és egységesítése, valamint a lízingügylet szereplőinek érdekképviselése szerepel. Különös hangsúlyt fektet a szövetség a szakmai kérdések megvitatása, az így kialakult egységes állásfoglalások, nézetek képviselésére, a lízing és finanszírozó tevékenység jelenleginél fejlettebb szintű meghonosítására a gazdasági életben, a tisztességtelen, etikátlan piaci magatartás elleni közös fellépésre, valamint az oktatásra és a magas szintű képzésre, ismeretterjesztésre.⁵⁹

A lízing polgári jogi szabályozásának szükségessége meglehetősen vitatott kérdése napjainknak is. Az új Ptk. rekodifikációjának folyamatában ugyanis eltérő álláspontok alakultak ki arra vonatkozóan, hogy szükséges-e, s ha igen, akkor miként a lízingszerződés kodifikálása.⁶⁰

4. Záró gondolatok

A lízing magyarországi kialakulását és elterjedését összevetve a nemzetközi fejlődéssel megállapíthatjuk, hogy hazánkban nem a gazdasági szükségszerűség, a gazdasági élet igénye indukálta eredendően a lízing kialakulását, hanem jogalkotói döntés. A lízing elterjedésében jelentős szerepe volt az 1990-es évek lízing szempontjából kedvező adójogszabályainak, amelyek azonban az 1990-es évek végére fokozatosan szüntették meg a lízing privilegizált jogállását. Ennek ellenére a lízing jogintézménye nem tűnt el a gazdasági szféra palettájáról, hanem meghonosodott és beépült a köztudatba és ott funkcionál, ahol arra gazdasági szükséglet van. A lízing gazdasági életben való térnyerését nagymértékben befolyásolták és befolyásolják ma is az adójogi, számviteli jogszabályok változásai. Egy kedvező jogszabályi módosítás a lízing volumenének növekedését, míg egy hátrányos jogalkotói döntés annak visszaesését eredményezheti. Mindez pedig azzal a következménnyel jár, hogy a lízing történeti fejlődése elválaszthatatlanul összefonódik a lízing igénybevételére ösztönző közgazdasági, adójogi, számviteli megfontolásokkal és azok változásaival, valamint a finanszírozás iránti szükséglet intenzitásával.

¹ Egyetemi tanársegéd, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Polgári Jogi Tanszék

² LUDÁNYI Arnold a babilóniai *Hammurapi* uralkodó törvényeiben véli felfedezni a lízing előzményeit. Lásd: LUDÁNYI Arnold: A lízing szerepe a kis- és közepes vállalkozások finanszírozásában, Európa Fórum, Gazdaság – politika - jog, 2001/3-4, 3. o., TAMÁS Lajos a lízing ókori gyökereit abban látja, hogy az Afrikában szerzett rabszolgákat nem mindig adták el, hanem sokszor munkavégzés céljából bérbe adták, vagy a hajó tulajdonosa nem vásárolta meg a drága hajóhorgonyokat, hanem „bérbe” vette. Lásd: TAMÁS Lajos: A lízingszerződés kézikönyve, Közgazdaság és Jogi Könyvkiadó, Bp., 1991. 69. o.

³ LWOWSKI, Hans Jürgen: Erwerbsatz durch Nutzungverträge, Eine Studie zum Leasing, Hamburg, 1967. 2. o.

⁴ GUARINO a gladiátorok bérbeadásában látja a lízingszerződés római előképét. *Gaius* tesz ugyanis említést arról, hogy az ókori Rómában, amennyiben a bérelt gladiátorok a játék során életüket veszítették vagy megsebesültek, akkor a bérleti szerződés adásvételi szerződésnek minősült. Lásd: GUARINO, Antonio: Il „leasing” dei gladiatori, 461-465. o. idézi: GEDEON Magdolna: A cirkuszi játékok jogi szabályozása az antik Rómában, PhD értekezés, 116-122. o., www.phd.om.hu/disszertaciok/ertekezesek/2003/de_1368.pdf (letöltés ideje: 2008. május 23.)

⁵ MARTINEK, Michael - STOFFELS, Markus - WIMMER-LEONHARDT, Susanne: Leasinghandbuch, Verlag C.H. Beck, München, 2008. 4. o.

⁶ GAEBEL, Günter: Leasing und Factoring, Berlin, Köln, Frankfurt/Main, 1972. 9. o.

⁷ 1899-ben a *United Shoe Machinery Corporation*, amely az akkori viszonyok között meglehetősen kevés eszközzel rendelkező cipőmestereknek és cipészeknek kínálta bérbe a gépeit. 1920-ban az *International Business Machines Corporation* az irodai és adatfeldolgozó gépeit, míg a *Remington Rand Company* a lyukasztó és a *Pitney-Bowes Corporation* a frankírozó gépeit forgalmazta a lízing keretei között.

⁸ MAREK, Michael: Geschichte des Leasing, 6. o., www.econweb.uni-paderborn.de/WiWi/Arbeitspapiere (letöltés ideje: 2008. május 23.)

⁹ MARTINEK, Michael - STOFFELS, Markus - WIMMER-LEONHARDT, Susanne: i.m., 4. o.

¹⁰ Az operatív lízing meghatározását lásd II. fejezet 1. pontjában.

¹¹ MAREK, Michael: i.m., 8. o.

¹² Az első német lízingtársaság, a *Deutsche Leasing GmbH* 1962-ben jött létre.

¹³ Meg kell jegyeznünk, hogy a XIX. századtól kezdődően elterjedt volt a különböző gépek, berendezések, eszközök bérlete Németországban, azonban ezekre senki sem lízingként tekintett. Éppen ezért a német jogirodalom a lízing első generációját a második világháborút követő időre, míg a második generációt az 1970-es évekre teszi.

¹⁴ MARTINEK, Michael - STOFFELS, Markus - WIMMER-LEONHARDT, Susanne: i.m., 6. o.

¹⁵ Lásd bővebben: www.lizingszovetseg.hu

¹⁶ A lízinget Franciaországban az 1966. évi 66-455. törvény, Belgiumban az 1967. évi 55. számú királyi rendelet, Portugáliában az 1979. évi 171. számú pénzügyi rendelet, Spanyolországban az 1977. évi 15., valamint 1988. évi 26. törvény, míg Oroszországban a Polgári Törvénykönyv 1996. március hó 1. napján hatályba lépett második rész 665-679. §-a, valamint az 1998. évi 164-FZ Federal Law No. 164-FZ „On Financial Leasing”, Romániában az 51/1997. Kormány rendelet szabályozza. Az utóbbi időben egyre több országban szabályozzák a lízingszerződést a Polgári Törvénykönyvekben vagy külön jogszabályban: Makedóniában 2002. január hó 1-jén, Szerbiában 2003. május 27. napján külön törvényben szabályozták a lízinget, Lengyelországban a 2000. december 9-én hatályba lépett Polgári Törvénykönyv módosításával került be a lízingszerződés a tipizált szerződések körébe.

¹⁷ A pénzügyi lízing meghatározását lásd a III. fejezet 1. pontjában.

¹⁸ Nemzetközi Magánjog Egységesítési Intézet (www.unidroit.org)

¹⁹ Szintén az UNIDROIT égisze alatt készül a lízingre vonatkozó modellszabályozás *Model law on leasing* címmel.

²⁰ Leaseuropa (www.leaseuropa.org), Asialease (www.asialease.com)

²¹ MISKOLCZI BODNÁR Péter: A lízing szabályozásának fejlődése, Jogpolitika, 1986/10. 12. o.

²² 66/1970 (XII.31.) PM rendelet 2. § (1) bek.

²³ 66/1970 (XII.31.) PM rendelet 3. § (1) bek.

²⁴ 66/1970 (XII.31.) PM rendelet 2. § (2) bek.

²⁵ 66/1970 (XII.31.) PM rendelet 4. § (2)-(3) bek.

²⁶ 66/1970 (XII.31.) PM rendelet 4. § (1) bek.

²⁷ CSIBY Attila - KISS Gábor - SÁRHEGYI Zoltán - TULLER András: Lízing 1997, Unió Kiadó, Bp., 1997. 26. o.

²⁸ BARTA Judit - FAZEKAS Judit - HARSÁNYI Gyöngyi - KOVÁCS István - MISKOLCZI BODNÁR Péter - UJVÁRINÉ ANTAL Edit: Üzleti szerződések, UNIO Lap- és Könyvkiadó Kft., Bp., 2005. 236. o.

²⁹ BOTOS Katalin - TERTÁK Elemér György: A lízing - eszköz a műszaki fejlődés és a rugalmas gazdálkodás szolgálatában, Közgazdasági Szemle, 1984/12. 1437. o.

³⁰ CSIBY Attila - KISS Gábor - SÁRHEGYI Zoltán - TULLER András: i. m., 27. o.

³¹ 8/1982. (III. 8.) PM rendelet 2. § (3) bek.

³² 8/1982. (III. 8.) PM rendelet 2. § (1) bek.

³³ MISKOLCZI BODNÁR Péter: A lízing szabályozásának fejlődése, Jogpolitika, 1986/10. 12. o.

³⁴ CSIBY Attila - KISS Gábor - SÁRHEGYI Zoltán - TULLER András: i. m., 28. o.

³⁵ 36/1985. (X. 31.) PM rendelet 6. § (2) bek.

³⁶ BH 1989.366.

³⁷ BH 1991.357.

³⁸ 36/1985. (X. 31.) PM rendelet 4. §

³⁹ 36/1985. (X. 31.) PM rendelet 3. § (1) bek.

⁴⁰ SCHMIDT János: A lízing hazai alkalmazásának gyakorlata, Külgazdaság, Jogi melléklet, 1990/11., 164. o.

⁴¹ BARTA Judit - FAZEKAS Judit - HARSÁNYI Gyöngyi - MISKOLCZI BODNÁR Péter - OSVÁTH Ildikó - UJVÁRINÉ ANTAL Edit: Kereskedelmi szerződések, Egyetemi tankönyv, Miskolci Egyetem ÁJK, Novotni Kiadó, Miskolc, 2000. 177. o.

⁴² MISKOLCZI BODNÁR Péter: Pénzügyi lízing, operatív lízing vagy adásvétel?, Gazdaság és Jog, 1997/11. 13. o.

⁴³ A *prompt* ügyletek adóhatóság általi adásvételi szerződéssé történő minősítéséről és annak jogkövetkezményeiről lásd bővebben: MISKOLCZI BODNÁR Péter: Pénzügyi lízing, operatív lízing vagy adásvétel?, Gazdaság és Jog, 1997/11. 13. o.

⁴⁴ KGD 1996.171., KGD 1995.222., KGD 1994.176., KGD 1994.172., KGD 1993.18., KGD 1992.334.

⁴⁵ AEÉ 1993/1. KGD 1993.19., KGD 1994.174.

⁴⁶ BH 1994. 97.

⁴⁷ 1992. évi LXXIII. törvény 3. § (1) bek.

⁴⁸ MISKOLCZI BODNÁR Péter: Pénzügyi lízing, operatív lízing vagy adásvétel?, Gazdaság és Jog, 1997/11. 14. o.

⁴⁹ 1992. évi LIV. tv. 68. §-a, majd 1995. évi XXXIX. tv. 50-52. §-a szabályozta, 2008. január hó 1-jétől a 2007. évi CVI. tv. hatályon kívül helyezte.

⁵⁰ JUHÁSZ Imre - VÍGH János: Privatizáció lízinggel, Építésügyi Tájékoztatási Központ, Bp., 1993. 11. o.

⁵¹ 1995. évi XXIX. tv. 50. §-a (1995. VI. 16-ai időállapot)

⁵² BARTA Judit - FAZEKAS Judit - HARSÁNYI Gyöngyi - MISKOLCZI BODNÁR Péter - OSVÁTH ILDIKÓ - UJVÁRINÉ ANTAL Edit: i. m., 35. o.

⁵³ 1995. évi XXIX. tv. 51. § (1) bek. (1995. VI. 16-ai időállapot)

⁵⁴ 1995. évi XXIX. tv. 52. § (3) bek. (1995. VI. 16-ai időállapot)

⁵⁵ 1995. évi XXIX. tv. 52. § (4) bek. (1995. VI. 16-ai időállapot)

⁵⁶ NOVOTNI Zoltán: Technika vagy jogügylet? Gondolatok az ún. privatizációs lízing koncepcióiról, Magyar Jog, 1993/4. 220-224. o.

⁵⁷ 1988. évi VI. törvény

⁵⁸ Mai elnevezése Magyar Lízing- és Finanszírozó Társaságok Szövetsége.

⁵⁹ Magyar Lízing- és Finanszírozó Társaságok Szövetségének alapszabálya 2. §, www.lizingszovetseg.hu (letöltés ideje: 2008. május 29.)

⁶⁰ Lásd bővebben VARGA Nelli: A lízingszerződés az új Ptk-ban, Gazdaság és Jog, 2008/7-8.